

היום נלמד בעזרת ה':

בבא מציעא דף טו

רב נחמן אמר בשם שמואל שהגזל שדה מחבירו ומכרה והקונה השביח אותה, ובא הגזל והוציאה מידו, והקונה תובע מהמוכר את הקרן ואת השבח. אפילו אם פירש המוכר בשעת המכירה שיתן לו את השבח אם יוציאוה מידו, אסור משום ריבית.

הגמרא הביאה ברייתא 'הרי שגזל שדה מחבירו, והרי היא יוצאה מתחת ידו, כשהוא גובה גובה את הקרן מנכסים משועבדים ופירות גובה מנכסים בני חורין'. ולכאורה מדובר בגזלן שמכר שדה גזולה והקונה השביח אותה והצמיח בה פירות, והגזלן בא וגובה את הקרקע עם הפירות, והקונה חוזר וגובה את סכום הקרקע מהנכסים המשועבדים של המוכר ואת השבח מנכסים בני חורין שלו. מוכח שהגזלן משלם על השבח!

רבה תירץ מדובר בגזלן עצמו שגזל שדה מליאה פירות ואכל את הפירות וגם קלקל את הקרקע בחפירת בורות. והגזלן (הבעלים) בא ולוקח את הקרקע עצמה מהגזלן אבל הוא גובה גם את הקרן של הקרקע שנהרסה מנכסים משועבדים של הגזלן, ואת הפירות מנכסים בני חורין שלו. הגמרא מביאה תירוץ נוסף:

רבה בר רב הונא אמר כגון שנטלוה מסיקין: לא מדובר בגזלן שמכר שדה, אלא בגזלן שבאו גויים אנסים ולקחו ממנו את השדה (ומדובר באופן שהיה להם עסק עם הגזלן והם לקחו את השדה בגללו). וזוהי כוונת הברייתא 'והרי היא יוצאה מתחת ידו' כלומר על ידי המסיקין, וכשהגזלן בא לגבות את השדה והפירות שהיו בה, הוא גובה את הקרן ממשועבדים ואת הפירות מבני חורין (כי פירות הם דבר שאין להם קצבה, ומפני תיקון העולם תקנו שלא יגבה ממשועבדים ככתוב במשנה בגיטין [שהברייתא באה לפרש אותה]).

מעתה, אין קושיא על רב נחמן כי לא מדובר כאן כלל במכירת שדה גזולה.

רבא לא אמר כרבה בר רב הונא: הגמרא מבארת מודע רבא ורבה בר רב הונא תירצו כל אחד תירוץ אחר. רבא סובר שלשון הברייתא 'והרי היא יוצאה מתחת ידו' משמע בדין ולא באונס, ולכן הוא הוצרך לומר שהגזלן בא להוציא את הקרקע מיד

הגזלן, ואם כן מה שכתוב שהוא גובה את הקרן מדובר באופן שהגזלן חפר בקרקע בורות ולקלקל אותה. אבל רבה בר רב הונא סובר ש'והרי היא יוצאה מתחת ידו' משמע שהקרקע יוצאת כמות שהיא בלי שקלקל אותה, ולכן הוא הוצרך לומר שמסיקין הוציאו אותה מידו.

תירוץ נוסף: רב אשי אמר: הבריייתא מדברת בשני גביות שונות. דהינו מדובר באדם שגזל שדה מליאה פירות ואכל את הפירות ולאחר מכן מכר את השדה. ואז בא הנגזל והוציא את השדה מהלוקח, ובנוסף הוא תובע את הגזלן על הפירות שאכל. והלוקח מצידו תובע את הגזלן על הקרקע ששילם. ולכן הלוקח גובה את הקרן (הקרקע) ממשועבדים, והנגזל גובה את הפירות מבני חורין. נמצא לפי רב אשי שהלשון 'והרי היא יוצאה מתחת ידו' מתפרשת לפי שני הפירושים הנ"ל, כלומר היא גם יוצאת בדין על ידי הנגזל ולא במסיקין, וגם היא יוצאת כמות שהיא (כי הלוקח קנה אותה בלי פירות וכך היא יוצאת ממנו).

קושיא: בין לרבא בין לרבה בר רב הונא: לרבא שהנגזל גובה את הקלקול של הקרקע מנכסים משועבדים של הגזלן, ולרבה בר רב הונא שהנגזל גובה את כל הקרקע שלקחו המסיקין מהנכסים המשועבדים של הגזלן - קשה, מדוע הגזלן גובה מנכסים משועבדים? הרי אין כאן 'שטר הלוואה' בין הגזלן לנגזל על החוב של הגזילה שהוא חייב להחזיר לו, ואם כן הרי זה כ'מלוה על פה' שאינו גובה מנכסים משועבדים, (כי רק במלוה בשטר גובה ממשועבדים, כי יש לו קול ופרסום והלקוחות שקונים את הקרקעות של הלווה יודעים שהם לוקחים סיכון שהמלווה יבוא לגבות מהם את החוב).

תירוץ: הכא במאי עסקינן: מדובר שקודם כל הנגזל תבע את הגזלן לדין על השדה שגזל, ובית דין חייבו את הנגזל בדין, ולאחר מכן הגזלן מכר את שדותיו הנוספות. שכאשר קנו הלקוחות אותן היה כבר קול שהגזלן חייב כסף לנגזל והרי זה כ'מלוה בשטר'.

קושיא: אי הכי פירות נמי: אם כן מדוע הנגזל לא גובה את הפירות מנכסים משועבדים? והרי הוא כבר עמד בדין והתחייב לשלם אותם ואם כן זה 'כמלוה בשטר'. תירוץ: כשעמד בדין על הקרן ולא עמד בדין על הפירות: מדובר שהנגזל תבע את הגזלן רק על הקרן ועדיין לא תבע אותו על הפירות. ולכן רק לגבי הקרן יש כאן מלוה בשטר אבל לא לגבי הפירות. קושיא: ומאי פסקא: מדוע פסוק וברור

לתנא לומר, שהגזלן נתבע רק על הקרן בלבד ולא על הפירות? תירוצ: **סתמא דמילתא**: בדרך כלל אדם תובע את חבריו קודם כל על הקרן. (ובדרך כלל לאחר הזכייה בדין בקרן הם מתפשרים על הפירות מחוץ לבית דין, כי הגזלן יודע שאם הנגזל יתבע אותו הוא יזכה גם בפירות. ריטב"א).

קושיא: **וסבר שמואל לוקח מגזלן לית ליה שבחא**: האם שמואל סובר שהקונה שדה גזולה לא מקבל את השבח מהמוכר? והרי שמואל אמר לרב חנינא בר שילת שהיה סופר הכותב שטרות 'תימלך ותשאל את המוכר האם הוא מקבל על עצמו שאם יטרפו את הקרקע מהקונה הוא ישלם לו ממטב נכסיו גם את השבח והפירות'. שאלה: **במאי**: ובאיזה מקרה מדובר? אם מדובר בבעל חוב של המוכר שיבוא לגבות את הקרקע מהקונה – לא יתכן, כי וכי בעל חוב גובה פירות? אלא הכוונה שאם יתברר שהשדה גזולה ויבוא הנגזל ויוציא אותה מידי הקונה עם הפירות והשבח, ישלם המוכר לקונה את הפירות והשבח. קושיא לשמואל!

תירוצ: **אמר רב יוסף**: דברי שמואל לרב חנינא בר שילת נאמרו במקרה שיש לגזלן קרקע, והוא ישלם לקונה את השבח מהקרקע ולא במעות, ולכן אין זה מחזי כריבית. ומכיון שהוא שיעבד תחילה את הקרקע עבור זה, הרי זה כאילו קנה הקונה את הקרקע עבור השבח מהתחלה, ואז יכול הגזלן לתת לו מעות כי זה נחשב כאילו הקונה מוכר את הקרקע לגזלן. (ריטב"א).

אביי מקשה לרב יוסף: האם מותר ללוות סאה חטים תמורת סאה חטים אם יש קרקע ללווה? הרי אסור ללוות סאה בסאה מחשש שמא יתייקרו החטים והוא יחזיר לו יותר. ואיך מותר לגזלן לשעבד בתחילה קרקע לקונה ולאחר מכן לחזור ולקנות אותה ממנו (על ידי תשלום מעות על הקרן והשבח)?

רב יוסף מתרץ: **א"ל התם הלואה הכא זביני**: רק בהלוואה יש איסור של סאה בסאה אבל כאן זה נחשב כמכירה, כי בתחילה שעבד הגזלן את הקרקע לקונה וכאילו מכר אותה לו ולאחר מכן הוא קונה אותה ממנו בחזרה.

איכא דאמרי אמר רב יוסף: רב יוסף מתרץ שאמנם מדובר בלוקח מגזלן, אבל הקונה עשה קנין עם המוכר בשעת המכירה שהוא מתחייב לשלם לו את השבח במקרה שיוציאו את הקרקע מידו. ולכן אין כאן ריבית כי הקנין נעשה קודם שהוא שילם את הכסף (דהיינו קודם שהגיע הכסף לידי המוכר שזה בעצם כמו הלוואה).

ועל כך שאל אותו אביו וכי מותר ללוות סאה באה אם עשו קנין קודם להלוואה? ורב יוסף תירץ לו שכאן זו לא הלוואה אלא מכירה.

*

גופא אמר שמואל: הגמרא חוזרת לדברי שמואל הנ"ל שבעל חוב הגובה קרקע מהלקוחות של הלווה, גובה גם את השבח שהשביח הלווה את הקרקע.

רבא מביא ראייה לשמואל מכך שהמוכר כותב בשטר אחריות לקונה במילים הללו 'אני אקום ואשקיט ואטרה ואנקה מכל ערעור את המכר הזה ואת ההוצאות שתשקיע בו ואת השבח שהוא ישיב ואעמיד אותם לפניך, והסכים הקונה וקיבל עליו את התנאים הללו'. מכך שהמוכר מתחייב לשלם לקונה את השבח, מוכח שהבעל חוב גובה גם את השבח.

א"ל רב חייא בר אבין לרבא: אם כן הנותן קרקע במתנה לחברו שהוא לא כותב אחריות ב'שטר המתנה', אם יבוא הבעל חוב של הנותן ויגבה את הקרקע מהמקבל, הוא לא יגבה את השבח? **א"ל (רבא) אין:** אכן. הקשה רב חייא בר אבין: **וכי יפה כח מתנה ממוכר:** וכי יתכן שכח של מתנה גדול יותר מכח של מכירה (לגבי גביית השבח)? **א"ל (רבא) אין יפה ויפה:** אכן יפה ויפה יותר כח מכר לגבי השבח, בגלל שבמתנה אין למקבל ממי לגבות את מה שיגבה ממנו הבעל חוב, והוא יפסיד את השבח, ולכן הבעל חוב לא גובה את השבח. (אמנם את הקרן הוא גובה אפילו שאין למקבל מי לגבות אותה, כי אין לו ברירה והמקבל לא יכול להפסיד את האחריות שיש לבעל חוב עוד לפניו. אבל השבח הוא מעבר לאחריות שקיבל הבעל חוב, ולכן הוא לא גובה אותו מהמקבל).

אמר רב נחמן הא מתניתא: הבריייתא הבאה מסייעת לדברי שמואל שבעל חוב גובה את השבח, אבל הונא חברנו מעמיד אותה במקרה אחר, ולפי דבריו אין ראייה.

דתניא המוכר שדה לחבירו: ובא בעל חוב של המוכר והוציאה מהקונה, כשהקונה חוזר וגובה אותה מהמוכר, הוא גבוה את הקרן ממשועבדים ואת השבח מבני חורין. מכך שהקונה גובה את השבח מהמוכר, מוכח שהבעל חוב גובה מהקונה את השבח.

והונא חברין: אבל הונא חברנו מעמיד את הבריייתא הזו בגזלן שמכר שדה גזולה, ובא הנגזל והוציאה מהקונה, שהקונה חוזר וגובה אותה מהמוכר הגזלן. ואם כן לא

מדובר כאן כלל בבעל חוב ואין ראייה לדברי שמואל (כי יתכן שבבעל חוב סוברת הברייתא שהוא לא גובה את השבח).

תניא איך המוכר שדה לחבירו וכו': כשבא הקונה לגבות את הקרקע המושבחת, אם השבח גבוה מההוצאות שהשקיע בשדה - הוא גובה את השבח מהמוכר (כי הוא טוען לו שילמתי את החוב שלך על ידי השבח שהשבחתי את השדה), ואת ההוצאות מהבעל חוב (כי הוא השקיע בשדה שלו). אבל אם ההוצאות גבוהות מהשבח - הוא מקבל רק את ההוצאות מהבעל חוב.

אלא שקשה על שמואל, באיזה מקרה הוא מעמיד את הברייתא הזו? כי אם הוא יעמיד בגזלן שמכר שדה גזולה וה'בעל חוב' שגובה אותה ממנו הוא הנגזל - קשה מהרישא דהיינו מדוע הקונה חוזר וגובה את השבח? והרי לדעת שמואל הקונה מגזלן לא מקבל את השבח. ואם מדובר בשדה של המוכר ובא בעל חוב שלו וגבה אותה מהקונה - קשה מהרישא ומהסיפא, כי לדעת שמואל בעל חוב גובה את השבח בעבור החוב ואם כן הוא לא צריך לשלם כלום על ההוצאות שהוציא הקונה בהשבחת הקרקע!

תירוץ: איבעית אימא: מדובר בגזלן שמכר שדה, ובכל אופן הקונה גובה את השבח מהמוכר. בגלל שמדובר שיש למוכר קרקע, או שהוא עשה קנין עם המוכר מראש על השבח. וכמו שתירצה הגמרא למעלה.

או שמדובר במוכר שדה בבעלותו ובא בעל חוב וגבה אותה מהקונה, ובכל אופן הקונה גובה את ההוצאות מהבעל חוב בגלל שמדובר 'בשבח המגיע לכתפים' דהיינו כגון כתבואה שגדלה כל צרכה והיא כבר נחשבת כפירות גמורים, שאז הבעל חוב גובה אותה רק בתשלום ההוצאות לקונה, אבל בשבח שאין מגיע לכתפים כגון כתבואה שלא גדלה כל צרכה, הבעל חוב גובה הכל ולא מחזיר לקונה כלום.

קושיא: והא מעשים בכל יום: והרי בכל יום אנו רואים ששמואל פוסק שעל הבעלי חובות לגבות אפי' שבח המגיע לכתפים בעבור החוב.

תירוץ: לא קשיא: כששמואל פסק שעל הבעל חוב לגבות הכל ולא להחזיר ללוקח את השבח, זה במקרה שהלווה חייב לבעל חוב סכום השווה לשדה עם השבח שעליה. וכשהוא פסק שעל הבעל חוב להחזיר ללוקח את השבח, זה במקרה שהלווה חייב לו סכום השווה רק לשדה בלבד ללא השבח.

👉 נחלקו האמוראים במס' כתובות מה הדין כשהבעל חוב בא לגבות את הקרקע מהלקוחות של הלווה, ויש ללווק מעות, האם הלוקח יכול 'לסלק' את הבעל חוב מהקרקע דהיינו לשלם לבעל חוב מעות במקום הקרקע, או לא.

הניחא למאן דאמר: – התירוץ הנ"ל טוב למאן דאמר שגם אם יש ללווק מעות אינו יכול לסלק את הבעל חוב מהקרקע, לפי שיש לבעל החוב זכות לקחת את גוף הקרקע המשועבדת לו. שאז מובנים דברי שמואל שהבעל החוב אינו צריך לתת לקונה חלק מהקרקע עבור השבח שהשביח בקרקע, אלא יכול לשלם לו כסף עבור השבח, משום שהקרקע שייכת לבעל חוב (על ידי השעבוד) והלוקח נחשב כנכנס אליה שלא ברשות. אבל למאן דאמר שאם יש ללקוח מעות הוא יכול לסלק את הבעל חוב מהקרקע, לא מובן מדוע שמואל פסק שהבעל חוב יכול לגבות גם את השבח, והרי הלוקח יכול לטעון לו 'אם היו לי מעות הייתי יכול לסלק אותך מכל הקרקע ולתת לך את המעות עבור החוב במקום הקרקע, א"כ עכשיו תן לי לפחות חלק בקרקע כשיעור השבח שלי'.

תירוץ: הכא במאי עסקינן: דברי שמואל (שהבעל חוב משלם ללווק דמים עבור השבח ואינו צריך לתת לו חלק בקרקע) נאמרו במקרה שהלווה עשה את שדהו אפותיקי עבור החוב, דהיינו שאמר למלווה שהפירעון עבור החוב יהיה רק מהשדה הזאת. במקרה כזה כולם מודים שהלוקח לא יכול לסלק את הבעל חוב בדמים, אלא הבעל חוב נוטל את כל הקרקע ונותן ללווק דמים עבור השבח.

*

חוזרים לדין הלוקח קרקע מגזלן:

הכיר בה: אם הקונה הבחין שהקרקע אינה של המוכר אלא היא גזולה, ובכל זאת קנה אותה ממנו, לדעת רב – לאחר שהנגזל יקח אותה ממנו על המוכר לתת לו בחזרה את המעות ששילם עבורה, אבל לא ישלם לו את מה שהשביח בקרקע, לפי שהקרקע לא היתה קנויה לו כלל. ולדעת שמואל – אפילו את המעות הוא לא יקבל בחזרה מהמוכר.

במאי קמיפלגי: טעם מחלוקתם: לדעת רב – הקונה יודע שהקרקע לא תישאר בידו כיון שהיא גזולה, והוא נותן למוכר את המעות לשם פיקדון, ולכן לאחר שהנגזל לוקח אותה ממנו הוא מקבל בחזרה את מעותיו שהפקיד אצל המוכר.

שאלה: **ונימא ליה:** א"כ שהקונה יאמר במפורש למוכר שהוא נותן לו את המעות רק לשם פיקדון, ומדוע הוא לא אמר כן? תשובה: **סבר לא מקבל:** הוא חושב שהמוכר לא יסכים לקבל את המעות לשם פיקדון ויצטרך לשמור עליהם, ולכן הוא לא אמר לו כן.

ולדעת שמואל - הקונה יודע שהקרקע לא תישאר בידו כיון שהיא גזולה, והוא נותן למוכר את המעות לשם מתנה, ולכן לאחר שהנגזל לוקח אותה ממנו הוא לא מקבל בחזרה את מעותיו שנתן במתנה למוכר.

שאלה: **ונימא ליה:** א"כ שהקונה יאמר במפורש למוכר שהוא נותן לו את המעות רק לשם מתנה, ומדוע הוא לא אמר כן? תשובה: **כסיפא ליה מילתא:** הוא חושב שהמוכר יתבייש ולא יסכים לקבל את המעות במתנה, ולכן הוא לא אמר לו כן.

קושיא: **והא פליגי ביה חדא זימנא:** והרי רב ושמואל כבר נחלקו בה פעם אחת, ומדוע נחלקו בזה שוב?

הגמ' מביאה היכן הם נחלקו בזה כבר:

דאיתמר: אדם שקידש את אחותו בכסף, הקידושין לא חלים כיון שאחותו אסורה עליו בכת. לדעת רב - הכסף פקדון אצלה והיא צריכה להחזיר לו אותו, והסיבה שהוא לא אמר לה במפורש שהכסף לפיקדון, כי הוא חשש שהיא לא תסכים לכך. ולדעת שמואל - הכסף מתנה בשבילה, והסיבה שהוא לא אמר לה במפורש שהכסף מתנה כי הוא חשש שהיא תתבייש לקבל.

תירוץ: **צריכא:** הם היו צריכים לחלוק זה על זה בשני המקרים.

דאי איתמר בהא: משום שאם הם היו חולקים רק במקרה של הקונה שדה מהגזלן, היה מקום לחשוב שרק במקרה סובר רב שהוא נתן את המעות לשם פיקדון, לפי שאין דרך האנשים לתת מתנות לאדם זר, אבל לגבי מקדש אחותו שאדם עשוי לתת מתנה לאחותו אולי רב מודה לשמואל שהמעות מתנה. לכן הם נחלקו גם בזה להודיע שלדעת רב המעות פיקדון.

ואי איתמר בהך: ואם הם היו חולקים רק במקרה של מקדש אחותו, היה מקום לחשוב שרק במקרה סובר שמואל שהוא נתן את המעות לשם מתנה, לפי שאדם עשוי לתת מתנה לאחותו, אבל לגבי קונה שדה מגזלן אולי שמואל מודה לרב

שהמעות פיקדון כיון שאין דרך האנשים לתת מתנות לאדם זר. לכן הם נחלקו גם בזה להודיע שלדעת שמואל המעות מתנה.

קושיא: בין לרב דאמר פקדון, בין לשמואל דאמר מתנה וכו': איך בכלל אפשר לומר שטעמם של רב ושמואל הוא משום שהקונה נתן את המעות לשם פיקדון או מתנה, והרי אם דעתו היתה לפיקדון או מתנה איך הוא בכלל ירד לתוך השדה לעבוד בה ולאכול את פירותיה? אלא בהכרח שהוא היה סבור שהמכירה חלה, לפי שהוא לא ידע את ההלכה, וא"כ מחלוקתם של רב ושמואל תלויה בטעם אחר.

תירוץ: סבר אנא וכו': הקונה חושב לעצמו - 'אני ארד לקרקע ואעבוד אותה ואוכל את פירותיה כמו שהגזלן היה עושה בה לפני שקניתי אותה ממנו, וכאשר יבוא הנגזל בעל הקרקע לקחת את הקרקע בחזרה, יהיו המעות שנתתי למוכר כפיקדון לדעת רב ואוציאם ממנו בחזרה, או כמתנה לדעת שמואל וישארו אצל המוכר'.

אמר רבא: ההלכה היא -

1. הקונה שדה גזולה, לאחר שהנגזל יקח אותה ממנו על המוכר לתת לו בחזרה את גם המעות ששילם עבורה וגם את מה שהשביח בשדה, ואפילו אם המוכר לא פירש לו בשעת המכירה שאם יגבו אותה ממנו ישלם לו את השבח. וזה כדעת רב לעיל.

2. אם הקונה הבחין שהקרקע אינה של המוכר אלא היא גזולה, ובכל זאת קנה אותה ממנו, לאחר שהנגזל יקח אותה ממנו על המוכר לתת לו בחזרה את המעות ששילם עבורה, אבל לא ישלם לו את מה שהשביח בקרקע, לפי שהקרקע לא היתה קנויה לו כלל. וזה כדעת רב לעיל.

3. אחריות טעות סופר היא (= התבאר לעיל יד.) בין בשטרות הלוואה ובין בשטרות מכר, ולא כדברי שמואל לעיל שעל הסופר לשאול את המוכר האם לכתוב אחריות נכסים בשטר, ולכן אף אם לא כתוב אחריות נכסים בשטר אנו אומרים שהסופר טעה ונכסי המוכר או הלווה השתעבדו לחוב.

*

בעא מיניה שמואל מרב: מה הדין אם לאחר שהגזלן מכר את הקרקע לקונה, חזר הגזלן וקנאה מהנגזל, האם הוא עומד כעת במקום הבעלים ויכול להוציא את הקרקע מהקונה או לא?

אמר ליה: ענה לו רב - הוא לא יכול להוציאה מיד הקונה, לפי שכשהגזלן מכר את הקרקע לקונה הוא מכר לו את כל הזכויות העתידות לבוא לידו בשדה לאחר מכן, ובוודאי כשקנאה לאחר מכן מהבעלים, הוא קנאה כדי שהקרקע תישאר ביד הקונה.

מאי טעמא? מה טעמו של רב?

מר זוטרא אמר: לפי שנוח לגזלן שהקונה לא יחרף אותו ויקרא לו 'גזלן' אם הנגזל יחזור ויקח ממנו את הקרקע, ולכן הוא חזר וקנה את הקרקע מהנגזל כדי שהקרקע תישאר ביד הקונה.

רב אשי אמר: לפי שנוח לו לעמוד בנאמנותו, ולכן הוא חזר וקנה את הקרקע מהנגזל כדי שהקרקע תישאר ביד הקונה ובכך הוא ישאר אדם נאמן בעיניו.

מאי בינייהו וכו': ההבדל בין מר זוטרא לרב אשי - במקרה שהקונה מת לאחר שהגזלן קנאה מהנגזל, וכעת הגזלן בא להוציאה מבניו של הקונה, לשיטת מר זוטרא הרי הקונה כבר מת ואינו יכול לחרף אותו ולקרוא לו 'גזלן', ולכן מה שהגזלן קנה את הקרקע מהנגזל אין זה כדי להעמידה ביד בניו של הקונה, ולשיטת רב אשי גם בעיני בניו של הקונה הוא רוצה להישאר אדם נאמן והוא קנאה כדי שהיא תישאר בידיהם.